

Thomas Heerma van Voss

Plaatsvervangers

2017

THOMAS RAP
AMSTERDAM

Voor Rob van den Aker

Leonard Shelby: How can you read that again?

Leonard's Wife: It's good.

Leonard Shelby: Yeah, but you read it like a thousand times.

Leonard's Wife: I enjoy it.

Leonard Shelby: I always thought the pleasure of a book was wanting to know what comes next.

– *Memento* (2000)

Het podium

Zoals gebruikelijk zit mijn vader achter het stuur. Waar we naartoe gaan weet ik niet precies. Ik voel aan mijn polsbandje en probeer de straten om me heen te herkennen, maar ik ben te klein om veel te zien, enkel boomtoppen en zolderetages glijden voorbij. Mijn vader draait aan de zenderknop van zijn radio, een uitneembaar metalen gevaarte dat hij iedere avond mee het huis in neemt, uit angst voor dieven die nooit komen. Hij gaat talloze kanalen en stemmen langs, vindt niet wat hij zoekt, duwt zachtjes vloekend een zelf samengesteld cassettebandje in de speler. Aan mij besteedt hij geen aandacht, wat ik prettig vind. We rijden Amsterdam uit, het is een zaterdagochtend midden in de zomer, stille straten, fel licht dat door de voorruit naar binnen valt.

Mijn benen en handen trillen. Nooit eerder heb ik een muziekconcert bezocht. Ja, ik ben wel naar de Spice Girls geweest, in GelreDome. Maar toen was ik zo misselijk van de opwinding dat ik na een paar minuten weer vertrok. Bij de parkeerplaats kotste ik de auto van mijn moeder onder, vervolgens stond ik duizelig helemaal achter in de zaal, zo ver bij het podium vandaan dat ik alleen minieme poppetjes zag, zelfs via de videoschermen nauwelijks te herkennen – en vrijwel meteen wilde ik terug naar huis.

Vandaag krijg ik een herkansing. Skunk Anansie. Een jonge Britse rockgroep waarvan ik sinds vorige maand een album bezit, een van mijn eerste cd's, min of meer op de gok gekregen voor mijn zevende verjaardag. Nu luister ik al weken nergens anders naar. Skunk Anansie is een van de hoofdacts op Lowlands en via zijn werk bij de publieke omroep heeft mijn vader twee kaartjes gekregen. Mijn broer en ik hebben een compromis bereikt: hij is de eerste dag gegaan, ik mag de tweede. Met veel moeite heeft hij vanochtend het toegangsbandje van zijn pols gefriemeld en het om de mijne gedaan. 'Het is daar heel druk,' zei hij. Ik wist niet of het een aanbeveling of een waarschuwing was.

We rijden de snelweg op. Minutenlang is de automotor het enige wat geluid maakt. Dan komt er eindelijk muziek uit de cassettespeler. Een Amerikaanse zanger met een krakerige stem, begeleid door opzweepende blaasinstrumenten. Zijn naam weet ik niet, maar ik heb hem vaker gehoord, tijdens onze zomervakanties naar Bretagne, met zijn vieren samengeperst in een gloeiende auto die ruikt naar jongenszweet en de gekookte eieren die mijn moeder in een speciale reisbroodtrommel heeft meegenomen. Altijd gaan we naar hetzelfde vakantiehuis, altijd zit mijn vader achter het stuur, en altijd komt dezelfde muziek uit de cassettespeler. Ook tijdens die ritjes wordt er niet veel gesproken – en los van die ritjes eigenlijk evenmin. Het meeste contact tussen ons gaat aan de hand van muziek, zeker met mijn vader. Naar musea of kerken neemt hij mijn broer en mij nooit mee, hij leidt ons naar Concerto, de platenzaak waar hij al decennia komt. En thuis worden de hele dag door cd's gedraaid. Meestal begrijp ik dat iemand de deur uit is doordat er geen muziek uit zijn of haar kamer komt. Zelfs 's nachts hoor ik vaak nog flarden van de albums die mijn vader beluistert, en die samen met zijn sigarettenrook door de muren trekken, mijn slaapka-

mer in. Overdag komt de muziek uit de platenspeler in de woonkamer, uit de radio's die hij strategisch heeft verspreid over de keuken, de badkamer, zijn werkkamer. Vaak staan meerdere radio's tegelijk aan, het doet er niet zoveel toe wat er wordt uitgezonden. Mijn vader houdt niet van praten maar kan geen stilte verdragen.

Soms, als hij echt in zijn element is tijdens de ritjes naar Frankrijk, neuriet hij mee met de muziek die uit de cassettespeler komt. Een heel enkele keer trommelt hij zelfs op het stuur, met zijn kleine, vettige vingertjes, en dan kijken mijn broer en ik elkaar op de achterbank in stille verbazing aan. Muziek maakt een levenslust in hem los die gewoonlijk verborgen blijft. Nooit is hij zo tevreden als wanneer hij een voordelig geprijsde cd heeft gevonden in een aftands platenzaakje. Nooit zie ik hem zo verbeten als wanneer een bandje hapert en hij tijdens het autorijden met zijn bril in de cassettespeler poert, net zo lang tot het geluid weer vlekkeloos is. En wanneer een gesprek op muziek van vroeger belandt, wordt hij ongekend spraakzaam. Moeiteloos dist hij de kleinste details op over vergane labels en overleden blueszangers, of hij haast zich naar een van zijn vele platenkasten om snel een hoes tevoorschijn te trekken en goedkeurend iets te laten horen: luister hier eens naar, dit lijkt op die ene onbekende blueszanger uit de jaren vijftig, ken je dit nummer al?

Zonder dat hij het doorheeft kijk ik naar mijn vader. De adertjes op zijn wang, de grijze haartjes boven zijn slaap, zijn ernstige, wat angstige oogopslag. Uit de radio nog altijd dezelfde opzwevende Amerikaanse klanken, maar mijn vaders lippen bewegen niet mee. Strak kijkt hij voor zich uit terwijl we een afslag nemen en de snelweg verlaten. Hoewel hij deze route een dag eerder ook heeft gereden, raakt hij verdwaald in een wirwar van zijstraten. Hij verwijt de verkeersborden onduidelijkheid en zegt

drie keer dat ik me geen zorgen hoef te maken over te laat komen.

Dan, ineens, zijn we er. Het festivalterrein is nog veel groter dan ik had verwacht. We parkeren op een weiland dat vol staat met auto's, stuk voor stuk in de zon. Overall om ons heen: ruoer, geschreeuw, bewegende groepjes. Nooit eerder heb ik zo veel mensen bij elkaar gezien. Gelukkig mogen we met onze polsbandjes backstage, we komen op een verlaten vlakke terech, eindelijk rust. Mijn vader gaat moeizaam in het gras zitten, ik plof trillend naast hem neer. We drinken water en we wachten, en na een tijdje wijst mijn vader naar een leeg podium iets verderop: 'Daar gaan ze straks optreden.'

Het duurt zeker nog een uur voor ze het podium betreden. Twee gitaristen, een drummer, en als middelpunt de enige vrouw: Skin, de zwarte, kale zangeres van de groep, die met haar zachte stem en verbeterde uithalen alle aandacht naar zich toe trekt. De overdekte ruimte voor het podium is inmiddels volgestroomd, duizenden volwassen armen gaan bij de eerste gitaarnoten omhoog. Mijn vader en ik zitten nog steeds in het gras. De zon brandt in onze nekken en we zien niets behalve schimmen in de verte, tussen steigers door, maar we doen geen poging om op te staan, we verkiezen rust boven goed zicht.

Het is de eerste keer in mijn leven dat ik live ervaar hoe muziek wordt gemaakt. Dat ik niet alleen een band hoor, maar ook daadwerkelijk de instrumenten zie.

Als ik nu terugdenk aan die middag, aan die tijd, hoor ik als eerste de geluiden van toen. Die stem vanaf het podium, de klanken uit mijn vaders cassettespeler – pas daarna komen de bijbehorende geuren, de gezichten, de interacties en de gesprekken. Ik hoor The Beach Boys en herinner me tot in detail de autoritten naar Frankrijk, ik luister naar lome hiphopmuziek en denk aan de eentonige uren die ik doorbracht op mijn middel-

bare school. Bij Weezer zie ik direct het meisje voor me met wie ik voor het eerst kuste, of nee, zij kuste mij, onhandig, met veel speeksel en botsende voortanden. Bij de eerste tonen van Lou Bega's 'Mambo No. 5' kijk ik samen met mijn vroegere vrienden naar de beeldbuis-tv in mijn ouderlijk huis. En zodra ik Skunk Anansie hoor zit ik weer op dat grasveld bij Lowlands, naast mijn vader en vol ongerichte opwinding, in een wereld waarvan ik totaal geen weet heb, alles kan nog gebeuren.

Sommige mensen delen hun leven in aan de hand van geliefden, van werkgevers, van vriendengroepen. Ik doe het aan de hand van de artiesten naar wie ik in een bepaalde periode veel luister, de alsmar veranderende soundtrack van mijn dagen.

Dit boek is geen opsomming van die specifieke muzikanten. Dit is geen verzameling odes of kritische beschouwingen, geen bundeling van de stukken die ik in de loop der jaren over muziek heb geschreven. Er zijn schrijvers die menen dat elk boodschappenlijstje dat ze schrijven bewaard moet blijven, dat hun schoolkrantpublicaties geschikt zijn voor het Literatuurmuseum. Zo'n schrijver ben ik niet. In mijn tienerjaren schreef ik honderden, misschien wel duizend recensies, ik schreef multomappen en blogs vol met achtergrondverhalen over muzikanten – en het lijkt me voor iedereen beter als die probeersels voor goed verborgen blijven.

Evenmin zijn de stukken in dit boek duidingen over de positie van popiconen in de moderne tijd. Mocht er iets te duiden vallen, dan ben ik daar niet de aangewezen persoon voor en ik voel ook geen behoefte om te doen alsof.

In 2013 schreef ik voor *Vrij Nederland* een verhaal over Stromae. De reden was eenvoudig: ik werd gegrepen door zijn muziek. Maar die invalshoek werd te particulier bevonden. Pas na veelvuldig heen-en-weergemail met de dienstdoende redacteur

en meerdere aangepaste versies werd mijn stuk gepubliceerd. De ondertitel luidde ‘De stem van Europa’.

Wat betekende dat? Ik had geen idee. Ik betwijfel eerlijk gezegd of het een aanprijzing was. Waarom wordt een artiest opeens relevant geacht zodra hij Europa vertegenwoordigt, waarom volstaat het niet als iemand overtuigende muziek maakt? Een hardnekkig misverstand. Dat iets op een bepaald moment gebeurt betekent bovendien niet zomaar dat het typisch is voor die tijd.

Muziek wordt vaak juist interessant door wat er achter de nummers schuilgaat, de verhalen die uiteindelijk meer onthullen over mensen dan over klanken, de particuliere lotgevallen die niet in een grote tijdgeestduiding passen maar zich daar juist aan onttrekken – en die niet alleen bestaan uit een reeks successen. Minstens zo fascinerend als iemands weg naar de roem, als het jarenlang werken aan een successingle die uiteindelijk ook in mijn slaapkamer in Amsterdam-Zuid wordt afgespeeld, is de val die vroeg of laat volgt. Ik voel een natuurlijke sympathie voor de groepen die hun ene wereldhit de rest van hun loopbaan als last met zich meedragen, de zangers en zangeressen die even mogen meedraaien boven in de hitlijsten, als kinderen die via een opstapje over de schutting mogen loeren – en vervolgens rigoureuus omlaagdenderen. Wellicht vallen zulke artiesten me vaak op doordat in de muziekwereld, veel meer dan in de literatuur of cinema, de nadruk ligt op de jeugd. Het is een *young man's game* – vergelijk de boekentoptwintig met de twintig best verkopende albums; de eerste lijst namen zouden zo de ouders kunnen zijn van de tweede. Soms betrap ik mezelf er bij iemands onvoorziene doorbraak al op dat ik voor me zie hoe de vervolgsingle zal floppen, welke onvoorziene en genadeloze kronkelingen die al uitgestippelde levensloop allemaal nog kan nemen.

De muziek op het podium klinkt steeds harder. Skunk Ananise speelt zonder terughoudendheid. De twee gitaristen lijken elkaar te willen overtroeven in volume, ze zijn veel luidruchtiger dan op de plaat. De drumsolo's dreunen zelfs op deze afstand na in mijn oren, en de zang van Skin heeft meer en meer weg van schreeuwen. Ik kan geen ritme ontdekken in de geluidsbrij, ook omdat ik de nummers niet herken. Zijn het bewerkte versies? Is deze muziek afkomstig van albums die ik helemaal niet in huis heb? Toch doe ik mee. Eerst voorzichtig, geleidelijk lossier. Ik applaudisseer na ieder nummer, ik neurie zodra ik een melodie meen te herkennen, en wanneer de zangeres daarom vraagt steek ik mijn handen in de lucht. Zoals de rest van het publiek, minstens tien meter bij me vandaan, ook doet. Zoals ik denk dat het hoort.

Mijn vader verroert zich niet. Hij zit onwennig in het gras, met hangende ledematen en een serieuze blik. Zo nu en dan, als hij denkt dat ik niet kijk, fronst hij, en bij de hevigste gitaaruit-halen gaan zijn mondhoeken kort omhoog, zoals wanneer hij zijn voet heeft gestoten. Zonder mij was hij allang vertrokken, zou hij zelfs nooit hebben overwogen hiernaar te luisteren. En alsof ik zijn stilte moet compenseren, reageer ik steeds enthousiaster op de muziek. Halverwege kom ik overeind en begin ik, staand in het grasveld, mee te zingen. 'Twisted'. 'Brazen'. 'Hedonism'. Dit zijn de nummers die ik ken, de hits die ik al talloze keren op televisie heb gezien. Ik zing zo hard als ik kan, al heb ik geen idee wat de woorden betekenen. Er komen slechts vage, half-Engelse klanken uit mijn keel. Wat doet het ertoe? Ik heb het idee dat ik opga in het moment, net als mijn vader achter het stuur tijdens de zomerse ritjes. Hier heb ik weken naartoe geleefd, het hele jaar misschien wel, en het optreden is alsnog veel meer dan ik ervan hoopte – het heeft iets magisch. Die vier mu-

zikanen die bepalen wat duizenden mensen zingen en wanneer ze hun handen opsteken, ik heb nog nooit zoiets meege maakt en wil dat het niet ophoudt, dat ik voor altijd met mijn vader op deze lege grasvlakte mag blijven, onbestaande woorden zingend alsof mijn toekomst ervan afhangt.

Dan is het voorbij. Geen toegift, geen uitgebreid slotakkoord. Skunk Anansie bedankt het publiek en verlaat zonder omkijken het podium. De mensenmassa applaudisseert uitbundig, maar waaiert meteen daarna allerlei kanten uit, naar andere concerten, naar artiesten die ik niet ken en niet hoeft te zien. Wanneer vrijwel iedereen vertrokken is, kom ik ook in beweging. Mijn lichaam is vermoeid geraakt, misschien van de hitte, misschien van mijn zeldzame opgetogenheid. Ik help mijn vader overeind, veeg zweet van mijn voorhoofd, stop mijn T-shirt terug in mijn broek.

‘Vond je het leuk?’ vraagt mijn vader.

Ik knik. ‘Jij?’

‘Ja. Ja hoor, prima.’

Ik loop bij het podium vandaan, naar de parkeerplaats.

‘Wil je niet nog blijven?’

‘Ik hoeft verder niemand te horen,’ zeg ik. ‘Dat was toch ook de afspraak? Omdat het zo’n groot festival is. We zouden niet lang blijven.’

‘Dat weet ik, maar wil je Skunk Anansie niet even zien?’

Ik draai me naar hem toe. Hij wijst naar zijn polsbandje en dan pas begrijp ik wat hij bedoelt. Mijn vermoeidheid verdwijnt in één klap en maakt plaats voor opwindning, nog heviger dan tijdens het concert. We lopen terug richting het podium. Maar in plaats van dat we het publieke gedeelte betreden, gaan we naar een backstage-ingang. Een kale beveiliging kijkt streng onze kant uit, maar laat ons wel door. We lopen over houten planken, langs

metalen hekken die bedekt zijn met plastic hoezen, een soort opengeknipte boodschappentassen. Algauw loop ik niet meer naast mijn vader, maar een paar meter voor hem. We gaan een bocht om, en nog een. Uiteindelijk belanden we op een binnenplaatsje, een vierkante ruimte afgeschermd door nog meer hekken. Bij de ingang staat een doorzichtige koelkast, van onder tot boven gevuld met blikjes bier. Vrijwel meteen dwaalt mijn blik af naar het midden van de binnenplaats. Daar staan ze. Alle groepsleden. Op hooguit een paar meter afstand, de vier bezweete lichamen die net nog zo fanatiek op en neer sprongen. De drummer drinkt een fles water leeg, Skin dept haar glimmende voorhoofd met een handdoek, de gitaristen zijn bezig met het inpakken van hun gitaren.

Zwijgend kijk ik toe. Mij zien ze niet. Ik hoef maar een paar stappen te zetten en ik kan ze aanraken. Maar zolang ik hier sta, merken ze me niet op, worden ze volledig in beslag genomen door wat ze doen.

‘Wil je erheen?’ vraagt mijn vader, die achter me blijft staan. Ik kan hem niet zien, alleen horen.

Ik haal mijn schouders op. Zelfs al zou ik naar ze toe lopen, wat kan ik dan doen? Tegen klasgenoten durf ik doorgaans al niets te zeggen. Dus blijf ik staan. En neem alles zo goed mogelijk in me op, alsof ik hier later een toets over zal krijgen waarbij ik elk detail moet kunnen reconstrueren. Hoe ze daar staan. Tevreden, zonder spoor van schaamte. Een viertal dat net duizenden mensen in beweging heeft gebracht. Dat op dit moment misschien al weet dat het zijn grootste hits al heeft behaald, dat ze dit niet de rest van hun leven kunnen doen, dat het hierna alleen maar minder wordt. Ik kijk toe hoe ze hun instrumenten opbergen. Op naar een volgend podium, een volgend festival, een volgend land. En ik blijf toekijken, tot ze vertrekken. Terwijl

ze het festivalterrein verlaten, stel ik me voor dat ze nog een laatste keer omkijken en mijn blik beantwoorden. En ik vraag me af wat ze dan zouden zien.